



تبیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در توسعه روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۲۲

پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۰۸/۱۴

صفحات: ۵۴-۳۷

فرهاد جوان؛ استادیار گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
صادق برزگر؛ استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

گردشگری جامع محور در روستاهای پیراشهری، یک برنامه یا اقدام گروهی از جامعه است که تصمیم گرفته‌اند در یک صنعت گردشگری محلی در مقیاس کوچک تا متوسط شرکت کنند و آن را توسعه دهند. در این راستا، از آنجا که گردشگری جامعه‌محور توسط جوامع محلی آغاز و هدایت می‌شود، به احتمال زیاد نتایج مطلوب اجتماعی و اقتصادی را به حداکثر می‌رساند. از این رو، پژوهش حاضر باهدف تبیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در توسعه روستاهای پیراشهری رشت انجام شده است، از این رو، از نظر هدف؛ کاربردی و دارای ماهیت تفسیری و تحلیلی و از لحاظ روش در گروه پژوهش‌های کیفی و کمی قرار دارد. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش تئوری زمینه‌ای و آزمون‌های آماری رگرسیون، تحلیل مسیر و همبستگی استفاده شده است. نتایج نشان داد، پیشران‌های مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری رشت شامل: سرمایه‌گذاری و اعتبارات، افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان، توان‌افزایی زنان، ایجاد کمیته‌های راهبردی برای طرح‌های گردشگری، تقویت مشارکت اجتماعی، ترسیم الگوی گردشگری جامعه‌محور، اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری، ایجاد شبکه عرضه، تحلیل سرمایه مقصد گردشگری روستاهای پیراشهری، در نظر گرفتن گردشگری به عنوان مکمل توسعه، حفظ فرهنگ محلی در روستاها و مدیریت مطلوب؛ هستند. سپس در فاز کمی پژوهش، بررسی مقادیر ضریب همبستگی پیوسون نشان داد، بین تمامی پیشران‌های مطرح شده با توسعه روستاهای پیراشهری رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. در نهایت نتایج تحلیل مسیر نشان داد، میزان اثرات مستقیم پیشران‌های (افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان، تقویت مشارکت اجتماعی، حفظ فرهنگ محلی در روستاها) بیشتر از سایر پیشران‌ها بوده و پیشران اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری بیشترین میزان اثرات غیرمستقیم را در توسعه روستاها شامل شده است. همچنین با توجه به نتایج مجموع اثرات علی، پیشران افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان با مقدار ۰/۲۴۶ بیشترین میزان تأثیر را در توسعه روستاها در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی) به خود اختصاص داده است.

واژه‌های

کلیدی:

گردشگری
جامعه‌محور،
روستاهای
پیراشهری،
کلانشهر رشت.



توسعه گردشگری منوط بر اینکه با برنامه‌ریزی صحیح انجام شود، می‌تواند اثرات اقتصادی، اجتماعی و محیطی مناسبی را برداشته باشد و امروزه به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین صنایع رو به رشد کشورها، محسوب می‌شود (Yanes et al, 2020, Arintolo et al, 2022, Figini et al, 2019, al). به‌نحوی که بسیاری از کشورها با به‌کارگیری از صنعت توانسته‌اند وضعیت اقتصادی و اجتماعی خویش را بهبود بخشند، از این رو این صنعت عامل مهمی در توسعه اقتصاد ملی و محلی در سراسر جهان به حساب می‌آید (Manzoor et al, 2019, Khan et al, 2019). در سال‌های اخیر، با گسترش وسایل ارتباطی، بهبود زیرساخت‌ها و افزایش فرصت‌های سفر برای تمامی فصول، گردشگری اثرات قابل‌توجهی بر کیفیت زندگی ذینفعان محلی گذاشته است. ذینفعان محلی به‌مثابه کنشگران فعالیت‌های گردشگری بیشترین نقش را در توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی دارند (Giampiccoli & Saaymann, 2017: 2). آگاهی جوامع از منبع درآمد ارزی گردشگری باعث شده که گردشگری مفهوم گسترده‌تری در تمام ابعاد پیدا کند و به‌عنوان یک صنعت تلقی شود (جوان و همکاران، ۱۴۰۳: ۸۵). در این بین، با توجه به اینکه، روستاهای پیراشهری عموماً از سطوح فقیر، سطوح کم فعالیت‌های اقتصادی غیر زراعی، توسعه کم زیر ساخت‌ها، کاهش جمعیت، کاهش نیروی کار ماهر و عدم وجود سیاست توسعه‌ای مشخص، رنج می‌برند، توسعه گردشگری در این نواحی می‌تواند به کاهش از بین بردن مشکلات مطرح شده کمک نمایند و زمینه رشد اقتصادی، متنوع‌سازی اقتصاد روستایی، ایجاد اشتغال و درآمد، و... را فراهم کند (Holland et al, 2003:4)، و همچنین تجارب حاصل نشان داده که توسعه گردشگری برنامه‌ریزی‌شده در روستاهای پیراشهری اهدافی مانند اشتغال پایدار، رشد اقتصادی و افزایش درآمد، افزایش هزینه مرتبط با ایجاد زیرساخت، تشویق توسعه برای دیگر بخش اقتصادی و مشارکت مردم محلی برای حفاظت از محیط‌زیست و فرهنگ بومی و محلی و افزایش تبادلات فرهنگی بین گردشگران و ساکنین محلی را تعقیب می‌کند (Vanderwerf, 2008).

از این رو، گردشگری جامع محور در روستاهای پیراشهری، یک برنامه یا اقدام گروهی از جامعه است که تصمیم گرفته‌اند در یک صنعت گردشگری محلی در مقیاس کوچک تا متوسط شرکت کنند و آن را توسعه دهند. در این راستا، از آنجا که گردشگری جامعه‌محور توسط جوامع محلی آغاز و هدایت می‌شود، به‌احتمال زیاد نتایج مطلوب اجتماعی و اقتصادی را به حداکثر می‌رساند (Zelinski et al, 2020, Van Berugel, 2013). توصیفاتی که از گروه جوامع محلی در بحث گردشگری می‌گردد، این گروه از افراد دارای یک نظام اقتصاد سنتی، مشارکتی یا کشاورزی دارند که در آن، کار، کالاها و خدمات، استفاده از منابع و مبادله‌ی منابع در الگوهای کاملاً تثبیت‌شده طولانی جای می‌گیرد که با سنت شکل گرفته است. استاندارد زندگی، رفتار و روابط اقتصادی به شکلی ایستا بوده و بدون تحرک یا تغییر مالی یا شغلی، قابل پیش‌بینی هستند. معمولاً، منافع جامعه محلی مقدم بر منافع فردی است. تولید و توزیع کالاها تا حدودی با ترکیب مشارکت عمومی صورت می‌گیرد، با این انتظار که عایدات درازای کار و زحمت آن‌ها تقسیم می‌گردد. این یک مزیت بالقوه برای اجرای گردشگری جامعه‌محور است، چون جامعه محلی برای اجرای موفقیت‌آمیز گردشگری جامعه‌محور الزامی است (امامی و همکاران، ۱۴۰۰). اما به‌محض آنکه گردشگری در منطقه توسعه یابد،

مردم محلی، سبک زندگی و روال‌های سنتی آن‌ها، سرمایه، مهارت، دارایی‌های فرهنگی، مشارکت و ...، آن‌ها نادیده گرفته می‌شود. درعین حال بسیاری از متون آکادمیک در باب گردشگری به جنبه‌های خاصی از گردشگری که حول محور گردشگران قرار دارد توجه نموده‌اند، عمده هدف این مطالعات ارتقاء رضایتمندی گردشگران است و با توجه به ماهیت متمرکز برنامه‌ریزی، نظرات جوامع محلی به‌خصوص در روستاهای حاشیه به‌منظور برنامه‌ریزی تاکنون به‌طور جدی موردتوجه نبوده است (دادورخانی و غنیان، ۱۳۹۷).

آنچه در تفضیل گردشگری جامعه‌محور به‌اختصار شرح داده شد درواقع ترسیمی از رویکردی است که می‌تواند در گردشگری روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت به کار آید. چراکه در این کلانشهر باوجود جاذبه‌های گردشگری منحصربه‌فرد، بر اساس مصاحبه‌های اولیه و مشاهدات عینی، منافع گردشگری به‌صورت نامتوازن توزیع شده و در اختیار مردم محلی قرار نگرفته است، به‌نحوی که بیشتر جوامع محلی در منطقه مورد مطالعه، مشارکتی در گردشگری نداشته و از منافع آن بهره‌مند نیستند. البته قابل ذکر است تعداد اندکی از آن‌ها با راه‌اندازی سایت‌ها و مراکز اقامتی، سهمی از مزایای کسب‌شده گردشگری را کسب نمودند، ولی تعداد آن‌ها محدود است و این موضوع نشان می‌دهد، گردشگری در این منطقه به‌طور چشمگیری از رویکرد جامعه‌محور تبعیت نمی‌کند. ازاین‌رو، تحقیقات تجربی صورت گرفته در خصوص پیشران‌های کلیدی مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری انجام‌نشده است و مشخص نیست که چه مؤلفه‌ها و مقولاتی در توسعه این نوع از گردشگری مؤثر هستند. در صورتی که شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر و دقیقی جهت برنامه‌ریزی صحیح و تحقق توسعه گردشگری جامعه‌محور می‌تواند به‌عنوان فرصت جدید برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و محیطی منطقه موردنظر استفاده نمود. درواقع؛ با تحقق گردشگری جامعه‌محور باینکه دیدگاه که مدیران اصلی گردشگری می‌توانند همان ساکنین و مردمان محلی باشند، می‌تواند شرایط توسعه و پایداری روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت را موجب گردد؛ چراکه مشکلات ناشی از الگوهای سنتی توسعه گردشگری از طریق تجارب جهانی، تحقق توسعه پایدار گردشگری را به سمت الگوی توسعه گردشگری جامعه‌محور هدایت کرده است. بر این اساس، پژوهش حاضر باهدف بررسی پیشران‌های کلیدی مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت است و به دنبال بررسی و کنکاش سؤالات ذیل است:

- پیشران‌های کلیدی مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت کدامند؟
 - اثرات مستقیم و غیرمستقیم پیشران‌های مطرح‌شده در توسعه روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت به چه میزان است؟
- در این راستا، مطالعات متعدد ارزشمندی صورت گرفته ازجمله: جیامپیکولی و سایمن (۲۰۱۸)، در پژوهشی با عنوان، الگوی توسعه گردشگری اجتماع‌محور و مشارکت اجتماعی به بررسی گردشگری با محوریت عدالت اجتماعی، توانمندسازی، برابری منافع و توزیع مجدد امکانات پرداختند، و به این نتایج رسیدند که توسعه گردشگری در مقصد، مراحلی را طی می‌کند، ولی به تدریج توسط افراد خارجی و نخبگان محلی به خطر می‌افتد و مشارکت اجتماعی به حاشیه رانده می‌شود. جوما و خادمی ویدرا (۲۰۱۹)، در پژوهشی به این نتایج دست یافتند که کشاورزی و سایر فعالیت‌های اقتصادی را می‌توان با گردشگری و مهمان‌پذیری برای تحقق توسعه پایدار در مناطق روستایی با توجه به منابع گسترده و ویژگی‌های ایدئال برای گردشگری اجتماع‌محور ادغام کرد. زیلینسکی و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی با

محوریت این موضوع که چرا گردشگری جامع‌محور و گردشگری روستایی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه عملکرد متفاوتی دارد، به این نتایج دست یافتند که بسیاری از استراتژی‌های گردشگر محوری که در کشورهای در حال توسعه در دست اجرا است معمولاً به صورت پروژه‌محور و تجربه کشورهای توسعه‌یافته است ولی اینکه تا چه میزان می‌توانند موفق باشند نیاز به مطالعه دارند، زیرا منابع مالی گردشگری در کشورهای توسعه‌یافته از طریق ابتکارات شخصی تأمین می‌شود ولی در کشورهای در حال توسعه مردم محلی توان مالی و ظرفیت‌های محدودی دارند. دین وانی و همکاران (۲۰۲۳)، در پژوهشی با عنوان، بررسی تأثیر گردشگری جامعه‌محور بر کیفیت زندگی ساکنان و حمایت آن‌ها از گردشگری، به این نتایج دست یافتند، سه عامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی گردشگری جامعه‌محور بر کیفیت زندگی ساکنین تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. از سوی دیگر نتایج نیز نشان داد که بهبود کیفیت زندگی تأثیر اساسی و سازنده بر حمایت ساکنان از گردشگری دارد. از این رو برای کشورهایی مانند هند که دارای پتانسیل قابل توجهی در گردشگری مبتنی بر جامعه دارند، مهم است که سیاست‌گذاران درک جامعی از اثرات این نوع از گردشگری را داشته باشند.

دادورخانی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان تبیین راهبردهای توسعه گردشگری پیراشهری جامعه‌محور در منطقه کن سولقان، به این نتایج دست یافتند، ماتریس نقاط قوت، فرصت‌ها، ضعف‌ها و تهدیدها از نظر سه گروه مشارکت‌کننده در تحقیق همسویی بیشترین نظرات بین مردم محلی و مدیران و تفاوت در نگرش در بین متولیان گردشگری را نشان می‌دهد. امامی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان تبیین نقش مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری اجتماع‌محور (مطالعه موردی: روستاهای استان گیلان)، به این نتایج دست یافتند، چهار شاخص اقتصادی ۰/۳۸۰، زیست‌محیطی ۰/۳۴۸، اجتماعی ۰/۲۰۷ و مدیریتی ۰/۱۷۸ به ترتیب بیشترین تأثیر را بر شاخص گردشگری دارد. بادکو و همکاران (۱۴۰۰)، در تحقیقی با محوریت تأثیر گردشگری اجتماع‌محور بر توسعه جوامع روستایی از دیدگاه جامعه محلی در روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه، به این نتایج دست یافتند، گردشگری اجتماع‌محور ارتقاء شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی را در پی داشته و این شاخص‌ها موجب توسعه روستایی شده است. جوان و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان واکاوی پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کلانشهر رشت مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی، به این نتایج رسیدند، با توجه به وضعیت پراکندگی متغیرها، توسعه گردشگری کلانشهر رشت ناپایدار است. در ادامه رتبه‌بندی عوامل کلیدی صورت گرفت که متغیرهای توسعه روابط با همسایگان، حیات جانوری، وجود مراکز خرید، به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفتند. دهقانی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان، تحلیلی بر تأثیر گردشگری اجتماع‌محور در توسعه روستاهای ساحلی شهرستان تنگستان از دید جامعه محلی، به این نتایج دست یافتند، گردشگری در روستاهای این شهرستان اثرات مثبت و منفی زیادی در زمینه‌های مختلفی داشته که مهم‌ترین آن‌ها، ایجاد اشتغال و افزایش سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی برای زنان و جوانان و ساکنین محلی بوده است. حجاریان (۱۴۰۲)، در مطالعه‌ای با محوریت ارزیابی کاربست گردشگری جامعه‌محور در توانمندسازی زنان روستایی، به این نتایج دست یافتند، توسعه گردشگری در توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان روستاهای استان اصفهان مؤثر است.

ورمزیای و همکاران (۱۴۰۲)، در تحقیقی با عنوان، تحلیل مؤلفه‌های توسعه گردشگری اجتماع‌محور در مناطق روستایی، مطالعه موردی: شهرستان‌های مریوان و سروآباد؛ به این نتایج دست یافتند، به ترتیب مؤلفه‌های شمول‌گرایی و شبکه‌سازی افقی، توانمندسازی و تقویت زیرساخت‌ها، نوآوری باز و تقاضامحوری، حفظ اصالت محلی، انتفاع و مشارکت عادلانه از مهم‌ترین مؤلفه‌ها به شمار می‌رود. افشاری و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی به این نتایج دست یافتند، عامل‌های بنیان‌های گردشگری جامعه‌محور با مقدار ۲/۳۳۴ اقتصادی و توسعه کسب و کارها با مقدار ۱/۲۲۰، اجتماعی و مشارکتی با مقدار ۰/۸۵۷، کالبدی-زیست‌محیطی با مقدار ۰/۴۴۸ و درنهایت مدیریتی-نهادی با مقدار ویژه ۰/۱۴۲ تحقق یافته‌اند. همچنین نتایج نیز گویای آن بود که مدیریت و برنامه‌ریزی مدونی به‌منظور توسعه گردشگری جامعه‌محور در روستاهای مورد مطالعه صورت نگرفته است.

با جمع‌بندی از مطالعات صورت گرفته، مشخص شد که مطالعات ارزشمندی در سطح داخلی و خارجی انجام شده است، ولی در راستای مطالعه حاضر هم از نظر موضوع و هم از لحاظ روش‌شناسی (کمی+کمی)، مطالعه‌ای تاکنون صورت نگرفته است. از این رو، مطالعه حاضر، جدید است و ضرورت دارد.

از اواخر دهه ۱۹۷۰، افزایش توجه عمومی، معطوف به اثرات محیطی و اجتماعی شد. اگرچه اثرات منفی گردشگری، ابتدا در کشورهای در حال توسعه مشاهده شد، اما به تدریج مشخص شد که گردشگری، اثرات نامطلوبی در کشورهای توسعه‌یافته و بخش‌هایی از اروپا و آمریکای شمالی نیز گذاشته است (Vajirakachorn, 2011). در پاسخ به اثرات منفی مشاهده‌شده از توسعه گردشگری، استراتژی‌های جایگزین توسعه گردشگری مورد حمایت قرار گرفتند، مقوله‌ای که بستر اجتماعی و کالبدی را در درون آنچه در گردشگری اتفاق افتاد برجسته کرد؛ گردشگری جامعه‌محور می‌گویند (اسماعیل‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰). تئوری مبادله اجتماعی بیان می‌کند ساکنان یک جامعه باید تصمیم بگیرند که میزان حمایت آن‌ها تا چه میزان به منافع و هزینه‌های گردشگری، پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نگرانی‌های زیست‌محیطی وابستگی دارد (نعیم‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۰). در جای دیگر، گردشگری جامعه‌محور را به فعالیت‌ها و خدمات گردشگری اطلاق می‌کنند که توسط اعضای جامعه محلی، با همکاری در یک باشگاه یا گروه و گاهی اوقات با مشارکت بخش خصوصی، ایجاد شده‌اند. از این رو، امروزه از گردشگری جامعه‌محور تحت عنوان CBT یاد می‌کنند. در حقیقت این عبارت نوعی از گردشگری جایگزین است که منافع جامعه محلی را به حداکثر رسانده و بر ظرفیت‌سازی و توانمندسازی مردم محلی، به‌منزله ابزارهایی برای رسیدن به توسعه جامعه، تمرکز دارند. این نوع از گردشگری که بر اساس رویکرد مشارکتی شکل گرفته است، منافع زیادی نصیب جامعه می‌کند. مشارکت فعال جامعه در برنامه‌ریزی گردشگری را تسهیل، و روابط متقابل میان گردشگران و جامعه را افزایش می‌دهد و میراث فرهنگی و طبیعی منطقه را حفظ می‌کند (Tokach & King, 2015).

در این بین، لو (۱۹۹۱)، نیز بر مفهوم همکاری مبتنی بر جامعه به‌عنوان ابزاری قدرتمند برای آموزش مردم محلی در مورد حقوق، قوانین و حس خوب سیاسی خود تأکید دارد. از آنجایی که رهبری جامعه ناگزیر در دست نخبگان خواهد بود، لازم است اطمینان حاصل شود که اعضای آن به معنای وسیع‌تر تحصیل کرده و برای آزادی فردی و دموکراسی ارزش عمیقی قائل هستند (Fong et al, 2017). بنابراین، فرد با مشارکت در نهادها و انجمن‌های محلی، سیاست

دموکراسی را می‌آموزد (Lee et al, 2010). بر اساس استدلال بو، بدون همکاری، دموکراسی و آزادی فردی ممکن است پایدار نباشد. از این رو، پذیرش عمیق گردشگری فرهنگی پایدار، همکاری نه تنها یک مکانیسم مفید برای حل مشکلات بوده، بلکه یک هدف سیاسی مشروع و حیاتی توسعه پایدار است (Robinson, 1999). همچنین، سوانسری (۲۰۰۳)، گردشگری جامعه‌محور را نوعی از گردشگری خواند که پایداری فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی را در نظر گرفته و به وسیله جامعه مدیریت می‌شود. از این رو تعداد زیادی از پژوهشگران در مورد این موضوع بحث‌های مختلفی داشتند، و نظرات اکثریت آنان نشان داد که توسعه پایدار به طور گسترده در بخش‌های گردشگری نیازمند حمایت اجتماعات محلی می‌باشد (Hung Lee, 2013: 41). در این زمینه، نظریه تبادل اجتماعی از مهم‌ترین نظریات مطرح شده است.

نظریه تبادل اجتماعی برای ارزیابی حمایت ساکنین برای توسعه گردشگری استفاده شده است (Nunkoo & Gursoy, 2016: 2). بر اساس این نظریه، اگر ساکنین میزبان احساس کنند که بهره‌مندی آن‌ها از مزایای گردشگری بیشتر از تحمیل هزینه‌های آن است، از توسعه گردشگری حمایت می‌کنند (Gursoy et al, 2002: 80, Jurowski & Gursoy, 2004: 24). باین حال، اگر ساکنین میزبان احساس کنند که هزینه‌های توسعه گردشگری بیش از منافع آن‌هاست به مخالفت با آن می‌پردازند (Su et al, 2016: 5). بنابراین می‌توان گفت، حمایت ساکنان از گردشگری، یک عامل مهم برای توسعه گردشگری محسوب می‌شود (Rasoolimanesh et al., 2017: 149). بر اساس نظریه اجتماعی-توسعه‌ای، نظارت در خصوص گردشگری توسط جوامع محلی بر توسعه ادراک ساکنین محلی از اثرات اقتصادی، اجتماعی و محیطی تأثیر می‌گذارد (Perdue et al, 1990: 1992). منافع اقتصادی خواه منافع بالفعل و یا مورد انتظار باشد، حمایت‌هایی را برای توسعه گردشگری فراهم می‌سازد (Perdue et al, 1990). این قطعی‌ترین رابطه به حساب می‌آید. اما برخی پژوهش‌ها همچنین ارتباط مثبتی بین حمایت از گردشگری و ادراک از منافع اجتماعی و فرهنگی (Yoon et al, 2001, Besculides et al, 2002, Lankford & Howard, 1994) و همچنین محیطی (Yoon et al, 2001) را دریافته‌اند.

در این راستا، عوامل متعددی در موفقیت گردشگری نقش دارند که از سویی ارتباط و تعامل بین آن‌ها، توسعه‌ی گردشگری را سبب می‌شود و از سوی دیگر، نبود ارتباط یا همسویی بین آن‌ها از این توسعه، ممانعت خواهد کرد. در این راستا، دیویودی (۲۰۱۶)، معتقد است علاوه بر وجود امکانات و تأسیسات رفاهی برای روستاها، برنامه‌ریزی مناسب در زمینه گردشگری مهم است. پیرس (۲۰۱۰)، بر این معتقد است که بین جذب نیروی مازاد کشاورزی، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، بازاریابی تولیدات روستایی و فضاها، اقامتی و گردشگری، ارتباط مستقیمی وجود دارد. همچنین به اور بالگلو و برنبرگ (۲۰۱۳)، بین دسترسی به خدمات اجتماعی، تعدد مراکز تصمیم‌گیری، نیروی متخصص گردشگری و آموزش مردم بومی با موفقیت گردشگری روستایی رابطه معناداری وجود دارد. از سوی دیگر، بوش و همکاران (۲۰۱۲)، عوامل مؤثر را در دسترسی به مواد غذایی، شیوه‌ی زندگی و الگوی مصرف مردم، تبلیغات و اطلاعات، فضای انگیزه برای سرمایه‌گذاری بخش دولتی و توجه دولت به برنامه‌ریزی گردشگری می‌داند.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف؛ کاربردی و دارای ماهیت تفسیری و تحلیلی و ازلحاظ روش در گروه پژوهش‌های کیفی و کمی قرار دارد. به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش تئوری زمینه‌ای و نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات نیز به دو صورت مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و مصاحبه و پرسشنامه بود.

در راستای هدف پژوهش مبنی بر شناسایی پیشران‌های مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری رشت از روش تئوری زمینه‌ای استفاده شده است، سپس هر یک از پیشران‌های به‌دست آمده در قالب پرسشنامه منعکس و با استفاده از آزمون‌های آماری (همبستگی پیرسون، رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر) به بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم و ارتباط بین دو متغیر (پیشران‌های تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور) و توسعه روستاهای پیراشهری در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی) پرداخته شد.

ابزار تحقیق در فاز کمی پژوهش پرسشنامه است. ابعاد و معیارهای موردبررسی بامطالعه مقالات مرتبط و همسویی با روستاهای منطقه تعیین شدند. جدول (۱). سپس هر یک از معیارها در قالب پرسشنامه منعکس شدند و در میان اساتید و متخصصان به‌منظور روایی توزیع شد و پس از تأیید، پرسشنامه‌ها در میان ۳۰ نفر توزیع شد و مقدار پایایی آن‌ها با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۷ برای بعد اجتماعی، ۰/۷۸ برای بعد اقتصادی، ۰/۷۷ برای بعد فرهنگی و ۰/۷۵ برای بعد زیست‌محیطی تعیین شد، مقادیر به‌دست آمده در هر یک از ابعاد مورد مطالعه نشان از پایایی قابل قبول پرسشنامه‌ها است. همچنین قابل ذکر است، با توجه به ماهیت تحقیق، کارگاه‌های مشورتی به شیوه گروه متمرکز (کانونی) متشکل از ۲۰- ۲۷ نفر از افراد واجد صلاحیت در سه بخش (نخبگان روستایی، مردم محلی، مدیران محلی و مدیران اجرایی در سازمان‌های مربوطه) تشکیل شد تا جامعه نمونه نسبت به تبیین پیشران‌های تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور و میزان اثرات مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها در توسعه روستاهای پیراشهری رشت، همفکری نمایند.

جدول ۱. متغیرهای موردبررسی در پژوهش در فاز کمی

بعد	معیار
اجتماعی	تقویت نقش گروه‌های مردمی، عدالت اجتماعی، فقر، تعامل اجتماعی، مشارکت، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، همدلی، همبستگی، میزان اعتیاد، امنیت عمومی، انسجام بافت سنتی روستا، ارتقاء سطح استانداردهای زندگی، تقویت کیفیت زندگی
اقتصادی	افزایش درآمد، کاهش بیکاری، افزایش اشتغال، کیفیت شغلی، امنیت شغلی، کیفیت درآمد، مسکن، فرصت‌های شغلی، میزان فعالان اقتصادی، میزان مهاجرت، حمل و نقل
فرهنگی	سطح سواد، توسعه امکانات فرهنگی، تبلیغات و اطلاع‌رسانی، مراکز اقامتی، افزایش آگاهی، تقویت فرهنگ بومی و آداب و رسوم محلی
زیست‌محیطی	دفع بهداشتی فاضلاب، سیستم جمع‌آوری زباله، کاهش تغییرات کاربری اراضی، آلودگی‌های صوتی، هوا

منبع: محمدی و همکاران، ۱۳۹۸، قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴، عاقل و همکاران، ۱۳۹۸، عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۶، موسوی، ۱۳۹۲، بادکو و همکاران، ۱۴۰۰

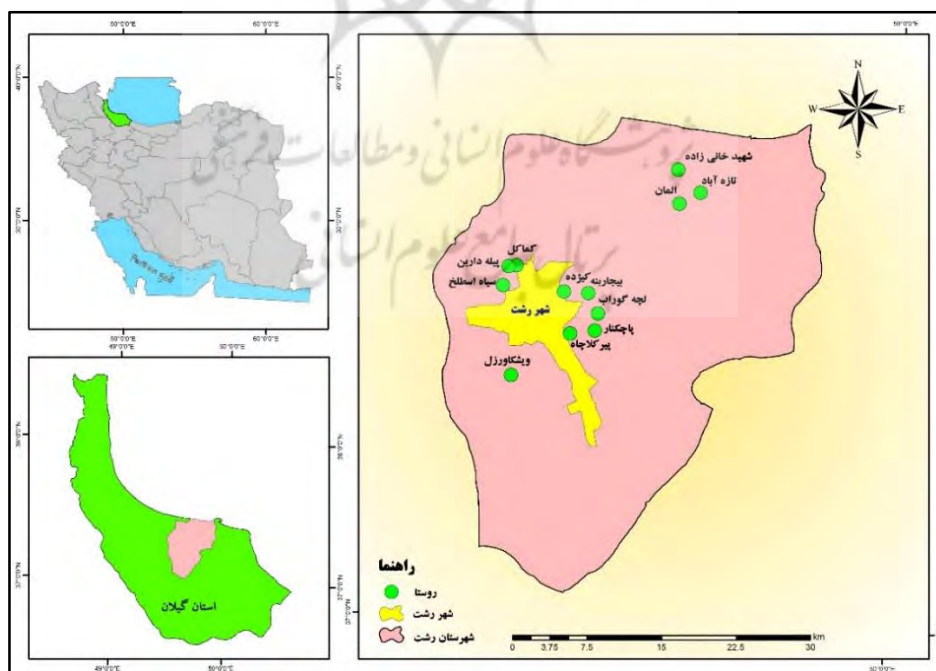
رشت بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر استان گیلان و شمال کشور است. از رشت به‌عنوان شهر همیشه بیدار یاد می‌کنند. این کلانشهر همچنین پرجمعیت‌ترین شهر شمال ایران در بین سه استان حاشیه دریای کاسپین محسوب می‌شود. شهر رشت در ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۱۶ دقیقه عرض شمالی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد

و مساحت آن حدود ۱۳۶ کیلومتر می‌باشد. از شمال به بخش خمام، از جنوب به دهستان لاکان، از غرب به صومعه‌سرا و از شرق به بخش کوچصفهان محدود است. بر اساس سرشماری رسمی سال ۱۳۹۵، جمعیت شهر رشت تعداد ۶۷۹'۹۹۵ نفر است. جمعیت شناور ثابت روزانه شهر رشت به‌عنوان مادرشهر استان گیلان بالغ بر ۱'۰۰۰'۰۰۰ نفر است. همچنین قابل ذکر است، روستاهای نمونه انتخاب شده شامل (آلمان، بیجاربنه، پاچکنار، پیر کلاچاه، پيله داربن، تازه‌آباد، سیاه اسطخ، شهید خانی‌زاده، کماکل، کیژده، لچه گوراب و ویشکاورزل) می‌باشند، که در دهستان‌های (پیربازار، حومه، لاکان) پراکنده شده‌اند. جدول (۲).

جدول ۲. مشخصات روستاهای پیراشهری در کلانشهر رشت

ردیف	روستا	بخش	دهستان
۱	آلمان	مرکزی	پیربازار
۲	بیجاربنه	مرکزی	حومه
۳	پاچکنار	مرکزی	حومه
۴	پیر کلاچاه	مرکزی	حومه
۵	پيله داربن	مرکزی	پیربازار
۶	تازه‌آباد	مرکزی	پیربازار
۷	سیاه اسطخ	مرکزی	پیربازار
۸	شهید خانی‌زاده	مرکزی	حومه
۹	کماکل	مرکزی	پیربازار
۱۰	کیژده	مرکزی	حومه
۱۱	لچه گوراب	مرکزی	حومه
۱۲	ویشکاورزل	مرکزی	لاکان

ماخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵



شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه و پراکنش روستاهای نمونه

یافته‌های پژوهش

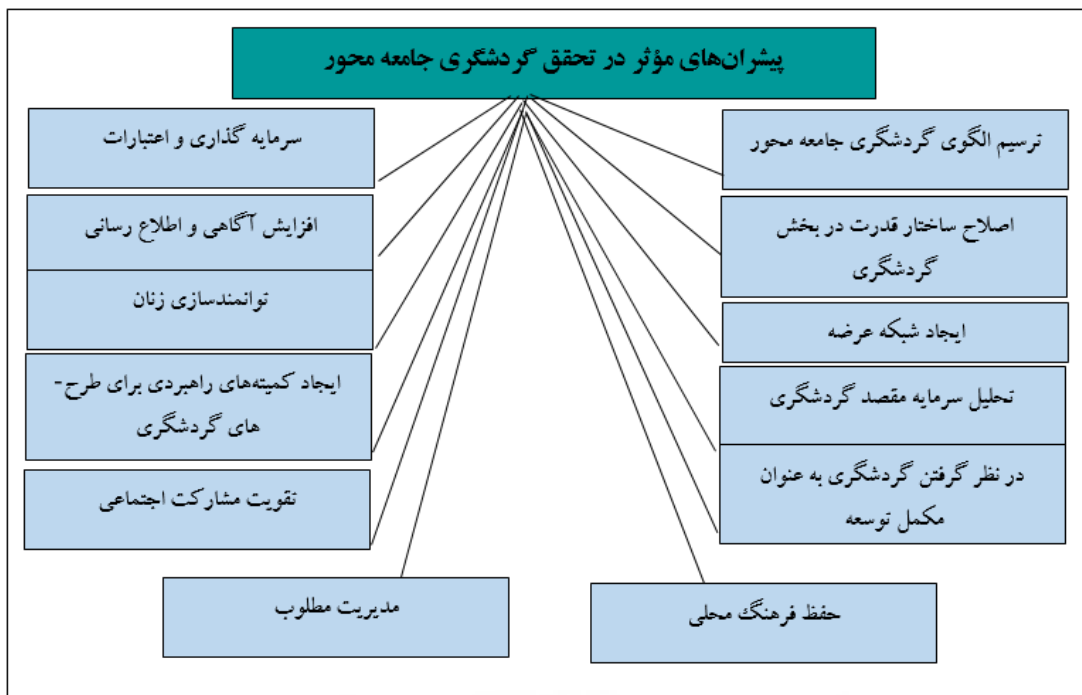
در مطالعه‌ی زمینه‌ای، درباره درک پیشران‌های مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت، برای جلوگیری از داوری شخصی در هنگام ترتیب داده‌ها، مصاحبه‌های ضبط‌شده از ۲۷ مصاحبه‌شونده، یادداشت‌های شخصی که در طی تحقیق توسط پژوهشگر انجام می‌شد، جمع‌آوری و موردبازنگری و اصلاح قرار داده شد. این کار به عدم دخالت عقاید و ارزش‌های پژوهشگر در امر تحلیل کمک می‌کند. در این راستا، در گام اول به کدگذاری باز پرداخته شد. کدگذاری باز یک بخش از تجزیه و تحلیل است که شامل شناسایی، نام‌گذاری، دسته‌بندی و تشریح پدیده‌های موجود میان داده‌ها می‌باشد. در این مرحله هدف، درک مفاهیم مستتر در گفته‌های مصاحبه‌شونده است. نام برخی از مفاهیم از دانش پیشین گرفته شده و نام برخی مفاهیم ابداع شده توسط پژوهشگر و یا ذکر شده توسط مشارکت‌کنندگان و معطوف به داده‌های موجود است. در این مرحله به‌طور کلی حدود ۴۲ مفهوم از متون مصاحبه استخراج گردید. سپس در مرحله بعد، کدهای اولیه به علت فراوانی آن‌ها به کدهای ثانویه تبدیل شد (کدهای اولیه در قالب طبقه‌های مشابه قرار می‌گیرند). در جدول (۳)، نتایج کدگذاری باز بر اساس کد ثانویه، کدهای مفهومی و مقولات ارائه شده است.

جدول ۳. مفاهیم و واحدهای معنایی

واحد معنایی	مفهوم	واحد معنایی	مفهوم
سرمایه‌گذاری و اعتبارات	اخذ اعتبارات و تسهیلات به مردم محلی برای ایجاد کسب و کارهای گردشگری	توانمندسازی زنان	برنامه‌ریزی لازم جهت توانمندسازی اعضای جامعه
	ایجاد قوانین و مقررات به‌منظور کاهش سرمایه‌گذاری افراد غیربومی		تکیه بر کارآفرینی و استفاده از ظرفیت آن در توسعه گردشگری
	سرمایه‌گذاری دولت برای توسعه گردشگری در روستاها		مشارکت و تلاش فکری زنان به‌منظور بالفعل کردن ظرفیت‌های گردشگری جامعه‌محور
افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان	آگاهی بخشی به جوامع محلی در مورد آثار مثبت گردشگری در منطقه	ایجاد کمیته‌های راهبردی برای	ایجاد یک کمیته راهبردی باهدف توسعه بیشتر و درک مؤثر بودن ذینفعان محلی در گردشگری
	آگاهی بخشی به جوامع محلی به‌منظور کاهش اثرات منفی گردشگری	طرح‌های گردشگری	ایجاد یک کمیته یا سازمان گردشگری برای مدیریت محلی گردشگری
	آموزش و آگاهی به مردم محلی در مورد نحوه برخورد با گردشگران		توسعه طرح‌های گردشگری روستایی کم‌هزینه به‌منظور فراهم ساختن ورود تدریجی و موفق اقشار حاشیه‌ای به فرایند گردشگری و برنامه‌ریزی و توسعه آن
	آموزش به مردم محلی در زمینه توسعه گردشگری از طریق فضاهای مجازی	تقویت مشارکت اجتماعی	توسعه سازوکار مناسب برای تقویت گفت‌وگو و تبادل نظر بین نمایندگان اقشار مختلف محلی
	آموزش توسعه گردشگری اجتماع‌محور در سازمان‌های ذی‌ربط		افزایش مشارکت مردم محلی در طرح‌های توسعه از جمله گردشگری

مشارکت اقشار فقیر در فرایند تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی و تقسیم مسئولیت‌های اجتماعی		آگاهی سازمان‌های مسئول و مدیران در زمینه مشارکت و نقش جوامع محلی در گردشگری	
تقویت حس هویت جمعی در بین مردم محلی		ایجاد کارگاه‌ها و همایش‌های مختلف در افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی به تمامی ذینفعان	
تشکیل و تقویت انجمن‌ها و نهادهای غیردولتی فعال در زمینه گردشگری به منظور جلب مشارکت‌های مردمی		ایجاد کانال‌های کافی از سوی دولت برای انتقال اطلاعات به فرایند گردشگری	
همکاری و انسجام بین مردم محلی و مسئولین در سازمان‌های اجرایی	مدیریت مطلوب	بومی‌سازی الگوی آموزش جامعه-محوری و الگوهای اجرایی گردشگری بر اساس خصوصیات جامعه رشت	ترسیم الگوی گردشگری جامعه‌محور
افزایش اعتماد بین مردم و مدیران		شناسایی و بررسی وضعیت ذینفعان محلی جهت توسعه گردشگری در جامعه هدف	
افزایش پاسخگویی مدیران نسبت به طرح-های توسعه از جمله گردشگری		تغییر رویکرد توسعه از بالا به پایین به (پایین به بالا)	اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری
توجه بیشتر به پخت و عرضه غذاهای محلی	حفظ فرهنگ محلی در روستاها	عدم دیدگاه بخشی به گردشگری	
توجه بیشتر به موسیقی و آوازه‌های سنتی		شناسایی ذینفعان گردشگری	ایجاد شبکه عرضه
رونق مجدد صنایع دستی فراموش شده در روستاهای پیراشهری		مشخص کردن ویژگی‌ها، منافع، توانایی، نقش‌ها، دیدگاه‌ها، ارزش‌ها، دستور کارها، منابع، کنش‌ها و واکنش‌های متفاوت ذینفعان گردشگری	
افزایش احساس خوش‌بینی روستاییان به آینده منطقه		تقویت حس مالکیت ذینفعان نسبت به مقصد و توسعه آن	
افزایش غرور و روح همبستگی در بین روستاییان		تجزیه و تحلیل زیرساخت‌ها، محصولات و خدمات جاری گردشگری در روستاها	تحلیل سرمایه مقصد گردشگری روستاهای پیراشهری
توجه برنامه‌ریزان توسعه به بخش‌های دیگر اقتصاد منطقه	در نظر گرفتن گردشگری به عنوان مکمل توسعه	شناسایی موقعیت مکانی از لحاظ سیاسی، حقوقی، دینی، اخلاقی، مراکز اقامتی، اماکن صرف غذا، حمل و نقل، خدمات درمانی، آموزشی؛ منابع طبیعی، اجتماعی و ...	
ساختارمند کردن مداخلات دولتی در جلوگیری از تغییرات کاربری اراضی			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳



شکل ۲. مدل شماتیک پیشران‌های مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳

بر اساس جدول (۳)، پیشران‌های مؤثر در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت شامل: سرمایه‌گذاری و اعتبارات، افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان، توانمندسازی زنان، ایجاد کمیته‌های راهبردی برای طرح‌های گردشگری، تقویت مشارکت اجتماعی، ترسیم الگوی گردشگری جامعه‌محور، اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری، ایجاد شبکه عرضه، تحلیل سرمایه مقصد گردشگری روستاهای پیراشهری، در نظر گرفتن گردشگری به عنوان مکمل توسعه، حفظ فرهنگ محلی در روستاها و مدیریت مطلوب؛ هستند.

پس از شناسایی پیشران‌های مطرح‌شده، در ادامه در مطالعه همبستگی بین پیشران‌های گردشگری جامعه‌محور با متغیر توسعه روستایی در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی)، بررسی مقادیر ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین تمامی پیشران‌های مطرح‌شده با توسعه روستاهای پیراشهری رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. ماتریس همبستگی بین این دو متغیر در جدول (۴) آمده است. وجود همبستگی قوی بین پیشران‌های مطرح‌شده با توسعه روستایی نشان می‌دهد که با تحقق گردشگری جامعه‌محور، روستاهای پیراشهری در بعد اقتصادی در معیارهای (افزایش درآمد، کاهش بیکاری، افزایش اشتغال، کیفیت شغل و درآمد، ایجاد فرصت‌های شغلی و ...) پیشرفت قابل ملاحظه‌ای خواهند داشت، و در بعد اجتماعی نیز منجر به تحقق عدالت اجتماعی، افزایش در تعامل اجتماعی، مشارکت، همبستگی و ... می‌گردد، و از سوی دیگر، روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت را از نظر امکانات فرهنگی، مراکز اقامتی، حفظ آداب و رسوم محلی، سیراب می‌نماید و در نهایت شرایط مطلوبی را از نظر محیطی فراهم می‌کند.

جدول ۴. نتایج تحلیل همبستگی بین تحقق گردشگری جامعه‌محور و توسعه روستاها

سطح معناداری	R	متغیر وابسته	پیشران (متغیر مستقل)
۰/۰۰۰۱	۰/۵۴۳	توسعه روستاهای پیراشهری در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی	سرمایه‌گذاری و اعتبارات
۰/۰۰۰۱	۰/۵۵۶		افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان
۰/۰۰۰۱	۰/۵۴۴		توانمندسازی زنان
۰/۰۰۰۱	۰/۵۸۹		ایجاد کمیته‌های راهبردی برای طرح‌های گردشگری
۰/۰۰۰۱	۰/۵۷۶		تقویت مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰۱	۰/۵۶۱		ترسیم الگوی گردشگری جامعه‌محور
۰/۰۰۰۱	۰/۶۰۰		اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری
۰/۰۰۰۱	۰/۵۹۸		ایجاد شبکه عرضه
۰/۰۰۰۱	۰/۵۵۹		تحلیل سرمایه مقصد گردشگری روستاهای پیراشهری
۰/۰۰۰۱	۰/۵۷۷		نظر گرفتن گردشگری به عنوان مکمل توسعه
۰/۰۰۰۱	۰/۵۸۱		حفظ فرهنگ محلی در روستاها
۰/۰۰۰۱	۰/۵۶۶		مدیریت مطلوب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳

سپس در تحلیل رگرسیون، متغیر توسعه روستاهای پیراشهری به عنوان متغیر وابسته و ۱۲ پیشران مطرح شده به عنوان متغیرهای مستقل به شیوه گام به گام وارد تحلیل شدند. با استفاده از جدول (۵) می‌توان بیان داشت که بر اساس ضریب تعیین تعدیل شده ۹۵ درصد تغییرات متغیر وابسته (توسعه روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت) به وسیله ۱۲ پیشران (توسعه گردشگری جامعه‌محور) تبیین می‌شود.

جدول ۵. ضرایب پیشران‌های گردشگری جامعه‌محور در تبیین واریانس متغیر میزان توسعه روستاهای پیراشهری

پیشران	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین تعدیل شده (R ² Adj)
سرمایه‌گذاری و اعتبارات	۰/۵۸۸	۰/۳۱۲	۰/۳۰۵
افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان	۰/۶۰۰	۰/۶۲۲	۰/۶۱۰
توانمندسازی زنان	۰/۶۵۴	۰/۶۱۴	۰/۶۱۷
ایجاد کمیته‌های راهبردی برای طرح‌های گردشگری	۰/۶۹۰	۰/۶۴۴	۰/۶۵۸
تقویت مشارکت اجتماعی	۰/۷۰۰	۰/۶۹۰	۰/۶۷۸
ترسیم الگوی گردشگری جامعه‌محور	۰/۷۳۳	۰/۷۰۰	۰/۶۹۰
اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری	۰/۷۶۵	۰/۷۱۲	۰/۷۰۰
ایجاد شبکه عرضه	۰/۷۰۰	۰/۷۴۴	۰/۷۱۹
تحلیل سرمایه مقصد گردشگری روستاهای پیراشهری	۰/۷۶۶	۰/۷۵۵	۰/۷۸۰
نظر گرفتن گردشگری به عنوان مکمل توسعه	۰/۸۰۰	۰/۷۹۰	۰/۸۱۰
حفظ فرهنگ محلی در روستاها	۰/۸۷۶	۰/۸۳۲	۰/۸۲۲
مدیریت مطلوب	۹۰۰	۰/۸۵۶	۰/۸۴۰

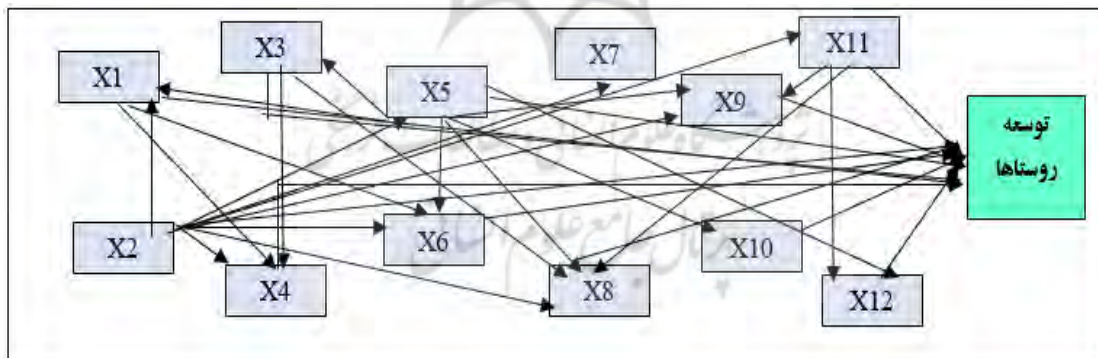
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳

از این رو با توجه به نتایج تحلیل رگرسیون و رابطه بین پیشران‌ها و توسعه روستاها، به منظور شناسایی نقش هر کدام از پیشران‌ها و شدت اثرات مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها از شیوه تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج به شرح جدول (۶) است.

جدول ۶. اثرات پیشران‌های مؤثر بر تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور در توسعه روستاها

اولویت	مجموع اثرات علی	اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	علامت اختصاری	پیشران
۷	۰/۱۷۸	۰/۰۶۶	۰/۱۱۲	X1	سرمایه‌گذاری و اعتبارات
۱	۰/۲۴۶	۰/۰۷۰	۰/۱۷۶	X2	افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان
۳	۰/۱۹۵	۰/۰۸۰	۰/۱۱۵	X3	توانمندسازی زنان
۵	۰/۱۹۰	۰/۰۹۰	۰/۱۰۰	X4	ایجاد کمیته‌های راهبردی برای طرح‌های گردشگری
۲	۰/۲۰۴	۰/۰۷۰	۰/۱۳۴	X5	تقویت مشارکت اجتماعی
۱۰	۰/۱۴۰	۰/۰۵۰	۰/۰۹۰	X6	ترسیم الگوی گردشگری جامعه‌محور
۵	۰/۱۹۰	۰/۱۱۰	۰/۰۸۰	X7	اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری
۱۱	۰/۱۲۵	۰/۰۵۰	۰/۰۷۵	X8	ایجاد شبکه عرضه
۶	۰/۱۸۳	۰/۱۰۰	۰/۰۸۳	X9	تحلیل سرمایه مقصد گردشگری روستاهای پیراشهری
۹	۰/۱۵۹	۰/۱۰۰	۰/۰۵۹	X10	نظر گرفتن گردشگری به عنوان مکمل توسعه
۴	۰/۱۹۱	۰/۰۷۰	۰/۱۲۱	X11	حفظ فرهنگ محلی در روستاها
۸	۰/۱۷۳	۰/۰۹۰	۰/۰۸۳	X12	مدیریت مطلوب

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳



شکل ۳. الگوی علی اثرات پیشران‌های مطرح‌شده در توسعه روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

مطابق نتایج به‌دست آمده در جدول (۵) و شکل (۳)، میزان اثرات مستقیم پیشران‌های (افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان، تقویت مشارکت اجتماعی، حفظ فرهنگ محلی در روستاها) بیشتر از سایر بوده

و پیشران اصلاح ساختار قدرت در بخش گردشگری بیشترین میزان اثرات غیرمستقیم را در توسعه روستاها شامل شده است. همچنین با توجه به نتایج مجموع اثرات علی، پیشران افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری در بین ذینفعان با مقدار ۰/۲۴۶ بیشترین میزان تأثیر را در توسعه روستاها در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی) به خود اختصاص داده است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های تحقیق در دو فاز کیفی و کمی موردبررسی قرار گرفته شد. با ترکیبی از این دو فاز، نتایج نشان داد، پیشران افزایش آگاهی و اطلاع‌رسانی در زمینه گردشگری به ذینفعان بیشترین میزان اثر را در توسعه روستاها در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فرهنگی) را به خود اختصاص داده است. در روستاهای پیراشهری کلانشهر رشت؛ نبود همکاری و مشارکت بین جوامع محلی در طرح‌های گردشگری ناشی از عدم آگاهی آنان از آثار مثبت گردشگری و نحوه برخورد با گردشگران است. این عدم آگاهی تنها مختص به جوامع محلی نیست، بلکه در بین سازمان‌های ذی‌ربط و مدیران اجرایی نیز رخنه کرده است که نیاز است با ایجاد کارگاه‌ها و همایش‌های مختلف اطلاع‌رسانی‌های لازم را به ذینفعان داده شود و با ایجاد کانال‌ها از سوی دولت، انتقال اطلاعات به فرایند گردشگری اتخاذ گردد. دومین پیشران مؤثر، تقویت مشارکت اجتماعی است، از این رو تقویت در گفت‌وگو و تبادل نظر بین نمایندگان اقشار مختلف محلی و افزایش مشارکت مردم محلی در گردشگری می‌تواند روستاها را از نظر انسجام، همکاری و مشارکت اجتماعی شکوفا نماید از این رو بهتر است انجمن‌ها و نهادهای غیردولتی در زمینه گردشگری به منظور جلب مشارکت ساکنین محلی تقویت گردد. از سوی دیگر، زنان به منزله نیمی از جمعیت روستاهای مورد مطالعه، نقش مهمی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، محیطی و فرهنگی روستاها بر عهده دارند، رشد و توسعه جریان گردشگری جامعه‌محور، نیز جایگاه زنان را از حاشیه به متن ارتقاء بخشیده است. از این رو، مادامی که زنان روستایی رشت، با وجود نقش مهمی که در چرخه اقتصاد خانوار و جامعه دارند، نتوانند از طریق عواملی مانند آموزش، کسب درآمد، و ... به سطحی از توسعه فردی دست یابند که به آن‌ها امکان انتخاب بر اساس خواست‌هایشان داده شود و تا زمانی که زمینه‌های امکان گسترش توانایی‌هایشان به وجود نیامده است و به درجه‌ای از توانمندسازی نائل نشوند، در جوامع روستاهای پیراشهری نمی‌توان انتظار توسعه گردشگری جامعه‌محور را داشت. از این رو، توانمندسازی زنان نشأت گرفته از تغییر رویکرد از نگاه از بالا به پایین به نگاه از پایین به بالا و در واقع تبدیل نظام مدیریتی متمرکز به نامتمرکز است. دیگر پیشران بااهمیت و اثرگذار در توسعه روستاها، حفظ فرهنگ محلی و بومی منطقه است. در این راستا، توجه بیشتر به پخت و عرضه غذاهای محلی گیلانی، توجه بیشتر به موسیقی و آوازهای سنتی، رونق مجدد صنایع دستی، منجر به افزایش غرور و روح همبستگی در بین روستاییان می‌گردد.

برای ارزیابی صحیح نقاط ضعف و قدرت گردشگری جامعه‌محور، باید زیرساخت‌ها، محصولات و خدمات جاری در روستاها تجزیه و تحلیل شوند. موقعیت مکانی، پیش‌شرط‌های سیاسی، حقوقی، دینی، اخلاقی، مراکز اقامتی، حمل و نقل، خدمات درمانی و ...، از عناصر اصلی سرمایه مقصد گردشگری به شمار می‌آیند. برخی عناصر سرمایه مقصد، عوامل حیاتی در آغاز موفقیت توسعه گردشگری جامعه‌محور هستند. از این رو، لازم است اعتبارات و تسهیلات

از سوی دولت و بخش خصوصی به مردم محلی واگذار شود تا با ایجاد کسب و کارهای گردشگری، مشارکت و همکاری آن‌ها در تمامی ابعاد گردشگری گسترش یابد. البته لازم به ذکر است، که گردشگری باید به عنوان مکمل توسعه در کنار سایر بخش‌های (کشاورزی، دامداری، صنعت و ...) قرار گیرد. دیگر پیشران مهم در تحقق‌پذیری گردشگری جامعه‌محور، ترسیم الگوی بومی گردشگری در این روستاها است. در این راستا لازم است با شناسایی وضعیت ذینفعان محلی در روستاها، الگوی آموزش جامعه‌محوری و الگوهای اجرایی گردشگری بر اساس خصوصیات جامعه رشت ترسیم شود. یکی از موارد مهم در شناسایی ذینفعان، شبکه‌های اجتماعی موجود در درون آن‌هاست چرا که تصمیم‌گیری جمعی، مشارکت و مدیریت مشارکتی فعالیت‌های گردشگری را تسهیل می‌کند. جامعه محلی روستاهای پیراشهری رشت شاید شاید آمادگی مبادرت به تصمیم‌گیری جمعی از طریق نهادها یا فعالیت‌های گوناگونی از قبیل بنیادهای محلی، گردهمایی‌های مذهبی و ... را داشته باشند. از این رو، هراندازه سنت تصمیم‌گیری جمعی قوی‌تر باشد، اصول گردشگری جامعه‌محور بهتر اقتباس می‌گردد. علاوه بر این در روستاهای مورد مطالعه، ذینفعان گردشگری معمولاً به شدت شکننده، پراکنده و ناهمگون هستند. که احتمالاً همین موضوع جلوی حضور، تشریک مساعی و پشتیبانی ذینفعان در همه فازهای توسعه گردشگری گرفته شود. از این رو لازم است، یک شبکه عرضه بین ذینفعان محلی ایجاد شود تا حس مالکیت به مقصد و توسعه آن تقویت گردد. نتایج تحقیق با مطالعات با مطالعه بادکو و همکاران (۱۴۰۰)، دهقانی و همکاران (۱۴۰۱)، مبنی بر آنکه گردشگری جامعه‌محور بر توسعه جوامع روستایی تأثیر دارد، همخوانی دارد. همچنین با مطالعه ورمزیاری و همکاران (۱۴۰۲)، مبنی بر عامل توانمندسازی و مشارکت در توسعه گردشگری اجتماع‌محور، مطابقت دارد. در نهایت، بر اساس نتایج به دست آمده راهکارهای ذیل پیشنهاد شد:

- تخصیص بودجه برای فرهنگ‌سازی مردم محلی در راستای کاربرد اصول گردشگری جامعه‌محور؛
- تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های گردشگری از طریق برگزاری جلسات، با حضور نمایندگان منتخب مردم و نظرسنجی از ساکنین محلی روستاهای پیراشهری رشت؛ و
- نهادهای غیردولتی در راستای تقویت مشارکت اجتماعی مردم در تهیه و اجرا و ... در حوزه گردشگری بسیار اهمیت دارد. از این رو توصیه می‌گردد با رویکرد غیرمتمرکز نهادهای مربوطه تقویت گردند.

منابع

- اسماعیل‌زاده، حسن، صرافی، مظفر و توکلی نیا، جمیله. ۱۳۹۰. **تحلیلی بر رویکردهای توسعه گردشگری در اجتماعات محلی**. فصلنامه علوم محیطی، ۹ (۲). صص ۱۴۲-۱۴۹، ۲۰۱-۱۱۹.
- افشاری، حمید. محمدی یگانه، بهروز. فراهانی، حسین. چراغی، مهدی. ۱۴۰۳. **دیدگاه جامعه محلی نسبت به تحقق گردشگری جامعه‌محور در نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی)**. مقالات آماده انتشار آنلاین ۱۳ آبان ۱۴۰۳. پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی
- امامی، سیده فاطمه. دربان آستانه، علیرضا. رضوانی، محمدرضا. قدیری معصوم، مجتبی. ۱۴۰۰. **نقش مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه گردشگری اجتماع‌محور (مطالعه موردی: روستاهای استان گیلان)**. فصلنامه علمی و پژوهشی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. دوره ۱۰. شماره ۳۶. صص ۱-۲۷.

- بادکوبه، بهروز. قاسمی سیانی، محمد. حسینی، سابق. ۱۴۰۰. تأثیر گردشگری اجتماع‌محور بر توسعه جوامع روستایی از دیدگاه جامعه محلی مورد مطالعه: روستاهای هدف گردشگری شهرستان پاوه. دو فصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری. سال ۹، شماره ۱۸، صص ۲۰۵-۲۳۰.
- جوان، فرهاد، حجت‌شمامی، سیروس و سیفی‌زاده، محمد. ۱۴۰۰. واکاوی پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کلانشهر رشت مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی. پژوهش‌های برنامه و توسعه، ۲(۲)، ۱۶۱-۱۸۶.
- جوان، فرهاد، حسوند، علی و عارف‌نژاد، محسن. ۱۴۰۳. شناسایی تأثیرگذارترین و تأثیرپذیرترین عوامل توسعه گردشگری روستایی در راستای اقتصاد پایدار. پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵(۱۵)، ۸۴-۹۸.
- حجاریان، احمد. ۱۴۰۲. ارزیابی کاربست گردشگری جامعه‌محور در توانمندسازی زنان روستایی. گردشگری و اوقات فراغت. ۸(۱۶)، صص ۲۹۶-۲۷۳.
- دادورخانی، فضیله، غنیان، منصور. ۱۳۹۷. تبیین راهبردهای توسعه گردشگری پیراشهری جامعه‌محور مطالعه موردی منطقه کن سولقان. گردشگری شهری. دوره ۵، شماره ۳، صص ۱۲۱-۱۳۵.
- دهقانی، فاطمه، جعفری‌نیا، غلامرضا. شمس‌الدینی، علی. ۱۴۰۱. تحلیلی بر تأثیر گردشگری اجتماع‌محور در توسعه روستاهای ساحلی شهرستان تنگستان از دید جامعه محلی. فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی. دوره ۶۸، صص ۵۷-۷۸.
- عاقل، راضیه، موسائی، میث و منصور وثوقی. ۱۳۹۸. بررسی نقش عوامل اجتماعی مؤثر بر توسعه گردشگری (مطالعه مورد: شهر همدان). فصلنامه علمی اقتصاد و بانک‌داری اسلامی، شماره ۲۱، ۲۵۹-۲۸۲.
- عنابستانی، علی اکبر؛ سعیدی، عباس و حسن درویشی. ۱۳۹۶. بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان (مطالعه موردی: دشت ارژن - فارس). فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، دوره ۲، شماره ۲، صص ۱-۲۰.
- قدیری معصوم، مجتبی، حسین باغیانی و محمد نیک سیرت. ۱۳۹۴. اثرات اکوتوریسم بر توسعه پایدار روستاهای نواحی بیابانی، (مطالعه موردی: مجموعه روستایی ده بالا شیرکوه استان یزد). مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، شماره ۲۶، صص ۱۳۱-۱۴۸.
- محمدی، کری، محمدزاده نصیرآبادی، مهناز و طاهر شرقی. ۱۳۹۸. شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی، (مطالعه موردی: روستاهای زرآباد الموت شرقی قزوین). فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۶، شماره ۴، صص ۴۴۳-۴۲۷.
- موسوی، میرنجف و علی باقری کشکولی. ۱۳۹۲. گردشگری فرهنگی (ماهیت و مفاهیم). تهران، انتشارات آراد کتاب.
- نعیم‌آبادی، نازنین، جوان، فرهاد و حجت‌شمامی، سیروس. ۱۴۰۲. گردشگری روستایی و اثرات اقتصادی آن بر جوامع میزبان (مورد مطالعه: روستاهای گردشگرپذیر شهرستان رضوانشهر). پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۴(۱۳)، ۱۸-۳۱.
- ورمزیای، حجت، فتحی، مرضیه. کلانتری، خلیل. آصف شایق، محمد. ۱۴۰۲. تحلیل مؤلفه‌های توسعه گردشگری اجتماع-محور در مناطق روستایی، مطالعه موردی: شهرستان‌های مریوان و سروآباد. مطالعات مدیریت گردشگری. سال ۱۸، شماره ۶۲، صص ۲۶۸-۲۴۳.
- Arintoko, A., Ahmad, A. A., Gunawan, D. S., & Supadi, S. (2020). Community-based tourism village development strategies: A case of Borobudur tourism village area, Indonesia. Geo Journal of Tourism and Geosites, 29(2), 398-413.
- Baloglu, S. and Bringberg, D. (2013) Affective images of tourism destinations. Journal of Travel Research 35(4): 11-15
- Besculides, A. & Lee, M.E. & McCormick, P.J. (2002) Residents' perceptions of the cultural benefits of tourism, Annals of Tourism Research, Vol.29, No.2, pp.303-319

- Bush, G., Hanley, N. and Colombo, S. (2012). **Measuring the demand for nature-based tourism in Africa: a choice experiment using the “cut-off” approach**. Stirling Economics Discussion Paper, 1(8): 1-20.
- Din Wani, M. Batool, N. Dada, Z.A. Shah, SH.A. 2023. **Investigating the impact of community-based tourism on the residents’ quality of life and their support for tourism**. Community Development, V 55. 1.
- Dwivedi, A. K. (2016). **Agri-tourism entrepreneurship: A tool to rural development**, Journal of Tourism Management 5(11): 1-15.
- Figini, P., & Patuelli, R. (2022). **Estimating the economic impact of tourism in the European Union: Review and computation**. Travel Research, 61(6), 1409-1423.
- Fong, S.-F.; Lo, M.-C.; Songan, P.; Nair, V. 2017. **Self-efficacy and sustainable rural tourism development: Local communities’ perspectives from Kuching, Sarawak**. Asia Pac. J. Tour. Res. 22, 147–159. [CrossRef]
- Giampiccoli, A., & Saayman, M. (2018). **Community-based tourism development model and community participation**. African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 7(4), 1-27.
- Gursoy, D, Jurowski, C, and Uysal, M, (2002), **Resident attitudes a structural modeling approach**, Annals of Tourism Research, Volume 29, Issue 1, pp. 79–105
- Juma, L. O., & Khademi-Vidra, A. (2019). **Community-based tourism and sustainable development of rural regions in Kenya; Perceptions of the citizenry**. Sustainability, 11(17), 4733.
- Jurowski and Gursoy. (2004), **Distance effect on resident’s attitudes toward tourism**. Annals of Tourism Research, Vol.31, No.2). pp 296-312
- Khan, A., Bibi, S., Lorenzo, A., Lyu, J., & Babar, Z. U. (2020). **Tourism and development in developing economies: A policy implication perspective**. Sustainability, 12(4), 1618.
- Lee, T.J.; Riley, M.; Hampton, M.P. 2010. **Conflict and progress: Tourism development in Korea**. Ann. Tour. Res.37, 355–376
- Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., Haq, M. Z. U., & Rehman, H. U. (2019). **The contribution of sustainable tourism to economic growth and employment in Pakistan**. International journal of environmental research and public health, 16(19), 3785
- Nunkoo, P and Gursoy, D, (2016), **Political trust and residents’ support for alternative and mass tourism: an improved structural model**, Development and Planning Issues in Tourism Geographies, Volume 14. Pp 1- 22.
- Pearce, D. G. (2010) **Tourism and peripherality: perspectives from Asia and the south pacific**. Tourism and Hospitality Research 3(4): 295-309.
- Perdue, R.R. long, T. Patrick and A. Lawrence. (1990), **Residence support for Tourism Development**. Annals of Tourism Research, Vol.17, No.4, Pp 586-599.
- Rasoolimanesh. S. M, Ringle. Ch. M, Jaafar. M, and Ramayah. T, (2017), **Urban vs. rural destinations: Residents’ perceptions**, community participation and support for tourism development, Tourism Management, Volume 60, pp 147- 158.
- Robinson, M.; Boniface, P. 1999. **Tourism and Cultural Conflicts**; CABI: New York, NY, USA.
- Su, I, Huang. S, and Huang. J, (2016), **Effects of Destination Social Responsibility and Tourism Impacts on Residents’ Support for Tourism and Perceived Quality of Life**, Journal of Hospitality & Tourism Research, Volume 2 Issue 1, pp 1 –19
- SuansriL Potjana (2003). **L Community tourism hand bookL** REST foundationLCanad
- Tolkach, D., & King, B. (2015). **Strengthening Community-Based Tourism in a new resource-based island nation: Why and how?** Tourism Management, 48, 386-398. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.12.013>
- Vajirakachorn, T. (2011). **Determination of success for community-based tourism**. Unpublished PhD dissertation, Texas A&M University, USA.
- Van Breugel, L. (2013). **Community-based tourism: Local participation and perceived impacts. A comparative study between two communities in Thailand**. Radboud Universiteit Nijmegen, 93
- Vanderwerf, J. I. (2008), **Creative Destruction and Rural Tourism Planning: The Case of Creemore, Ontario**. A thesis presented to the University of Waterloo in the fulfillment of the thesis requirement for the degree of Master of Environmental Studies in Local Economic Development - Tourism Policy and Planning, Waterloo, Ontario, Canada.
- Yoon, Yooshik, Dogan Gursoy, Joseph S. Chen. (2001), **Validating a tourism development theory with structural equation modeling** Tourism Management, Vol.22, No.4, Pages 363- 372.

- Zielinski, S., Kim, S. I., Botero, C., & Yanes, A. (2020). **Factors that facilitate and inhibit community-based tourism initiatives in developing countries**. *Current Issues in Tourism*, 23(6), 723-739

